

MAKTAB, OLIY TA'LIM VA SPORT TASHKILOTLARI INTEGRATSIYASIDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHNING DIDAKTIK ASOSLARI

Xudaynazarova Gullola Mirxojidinovna

San'at va sport fakulteti Jismoniy madaniyat kafedrası dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada jismoniy tarbiya darslarini pedagogik ta'lim klasteri doirasida maktab, oliy ta'lim muassasasi va sport tashkilotlari integratsiyasi asosida tashkil etishning didaktik asoslari yoritiladi. Tadqiqotda integratsiyalashgan yondashuv dars mazmunini boyitish, o'quvchilarni muntazam jismoniy faollikka jalb etish, iqtidorli bolalarni sportga yo'naltirish va past tayyorgarlikdagi o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida talqin qilinadi. Maqolada dars, to'garak, musobaqa, mahorat mashg'uloti, talabalar amaliyoti va sog'lom turmush tadbirlarini bir tizimda loyihalashga xizmat qiluvchi didaktik tamoyillar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: integratsiya, maktab, oliy ta'lim, sport tashkiloti, jismoniy tarbiya darsi, didaktik asos, klaster hamkorligi, to'garak.

Аннотация. В статье раскрываются дидактические основы организации уроков физической культуры на основе интеграции школы, высшего образования и спортивных организаций в рамках педагогического образовательного кластера. Интегрированный подход рассматривается как средство обогащения содержания урока, привлечения учащихся к регулярной физической активности, поддержки детей с разным уровнем подготовленности и направления одарённых школьников в спортивные секции.

Ключевые слова: интеграция, школа, высшее образование, спортивная организация, урок физической культуры, дидактические основы, кластерное сотрудничество.

Abstract. This article examines the didactic foundations for organizing physical education lessons through the integration of schools, higher education institutions and sports organizations within a pedagogical education cluster. The integrated approach is interpreted as a means of enriching lesson content, involving learners in regular physical activity, supporting pupils with different levels of preparedness and guiding talented learners toward sports pathways.

Keywords: integration, school, higher education, sports organization, physical education lesson, didactic foundations, cluster cooperation, extracurricular activity.

Kirish

Jismoniy tarbiya fanini sifatli tashkil etish bugungi kunda birgina maktabning ichki imkoniyatlari bilan to'liq hal bo'ladigan vazifa emas. Darsning samaradorligi sport zali yoki maydonning mavjudligi, inventar sifati, o'qituvchi mahorati, o'quvchining oilaviy turmush tarzi, mahalladagi sport muhitining faolligi, oliy ta'lim muassasalarining metodik yordami va sport tashkilotlarining amaliy imkoniyatlari bilan bevosita bog'liq. Shu sababli pedagogik ta'lim klasteri doirasida maktab, oliy ta'lim va

sport tashkilotlari integratsiyasiga tayanish jismoniy tarbiya darslarini yangilashning muhim didaktik sharti hisoblanadi. Integratsiya deganda faqat birgalikda tadbir o'tkazish yoki rasmiy hamkorlik shartnomasini imzolash tushunilmasligi kerak; haqiqiy integratsiya dars maqsadi, mazmuni, metodik vosita, baholash mezonlari, sinfdan tashqari faoliyat va o'quvchining shaxsiy rivojlanish trayektoriyasi yagona mantiqqa bo'ysunganida yuzaga keladi. Maktab darsning muntazamligini va barcha o'quvchilar qamrovini ta'minlaydi; oliy ta'lim muassasasi ilmiy-metodik tahlil, o'qituvchi va talaba tayyorgarligi, yangi pedagogik texnologiyalarni moslashtirish vazifasini bajaradi; sport tashkilotlari esa mashg'ulot texnikasi, musobaqa tajribasi, iqtidorni aniqlash va sportga yo'naltirishda muhim o'rin tutadi. Mazkur maqola shu uch subyekt integratsiyasida jismoniy tarbiya darslarini tashkil etishning didaktik asoslarini yoritishga qaratilgan. Tadqiqotning nazariy pozitsiyasi shundan iboratki, jismoniy tarbiya darsi o'quvchi uchun majburiy o'quv yuklamasi emas, balki salomatlik, ijtimoiylashuv, harakat madaniyati va shaxsiy mas'uliyatni shakllantiruvchi kompleks pedagogik jarayondir. Bunday jarayonda o'quvchilar bir xil sport natijasiga majburlanmaydi, balki o'z imkoniyatidan kelib chiqib rivojlanadi; kuchli o'quvchi yetakchilik va mas'uliyatni o'rganadi, o'rtacha tayyorgarlikdagi o'quvchi barqaror faollikka erishadi, past tayyorgarlikdagi o'quvchi esa qo'rquv va chekinishdan xalos bo'lib, harakatga ijobiy munosabat hosil qiladi. Integratsiyalashgan klaster yondashuvi aynan shu differensial rivojlanish uchun zarur ijtimoiy-pedagogik maydonni yaratadi. Integratsiyalashgan yondashuvning dolzarbligi jismoniy tarbiya fanining o'quvchi hayotiga bevosita ta'sir qilishi bilan ham izohlanadi. Matematika yoki tarix fanida bilim ko'proq kognitiv maydonda shakllansa, jismoniy tarbiyada bilim tana harakati, nafas, charchoq, sherik bilan munosabat va xavfsizlik tajribasi orqali o'zlashtiriladi. Shu sababli dars sharoiti va atrofdagi sport muhiti o'quvchining fanga munosabatini tez belgilaydi. Agar maktabda sportga ijobiy muhit bo'lsa, oliy ta'limdan metodik yordam kelsa, sport tashkilotlari o'quvchilar uchun ochiq yo'l ko'rsatsa, jismoniy tarbiya darsi hayotiy ahamiyat kasb etadi. Aksincha, dars faqat normativ topshirish va intizomga majburlash bilan cheklansa, o'quvchi sportdan uzoqlashishi mumkin.

Metodologiya

Tadqiqot metodologiyasida integrativ didaktika, faoliyat nazariyasi, hamkorlik pedagogikasi va sog'lomlashtiruvchi ta'lim tamoyillari asos qilib olindi. Integrativ didaktika dars mazmunini turli ta'lim va sport subyektlari resurslarini birlashtirish orqali boyitishni nazarda tutadi. Faoliyat nazariyasi o'quvchining bilimni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki harakat, kuzatuv, tajriba, xulosa va qayta mashq qilish orqali o'z kompetensiyasini shakllantiruvchi subyekt ekanini ko'rsatadi. Hamkorlik pedagogikasi jismoniy tarbiya darsida o'qituvchi va o'quvchi, kuchli va zaif o'quvchi, maktab va oila, maktab va sport tashkiloti o'rtasidagi munosabatlarni tarbiyaviy resurs sifatida talqin qiladi. Sog'lomlashtiruvchi ta'lim tamoyili esa har qanday sport-metodik qaror o'quvchi salomatligi, yosh xususiyati, xavfsizligi va psixologik qulayligi bilan uyg'un bo'lishi lozimligini belgilaydi. Tadqiqotda nazariy manbalarni tahlil qilish, didaktik funksiyalarni ajratish, klaster subyektlari rolini modellashtirish, dars va sinfdan tashqari faoliyat o'rtasidagi uzviylikni loyihalash hamda baholash indikatorlarini umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Integratsiyalashgan dars modeli uch darajada ko'rib chiqildi: mikro daraja – bevosita darsning ichki tuzilishi, ya'ni kirish,

asosiy va yakuniy qismlarning kompetensiyaviy maqsadga bo'ysunishi; mezo daraja – dars, to'garak, musobaqa va sog'lomlashtirish tadbirlarining o'zaro bog'lanishi; makro daraja – maktab, oliy ta'lim muassasasi, sport tashkiloti, mahalla va oilaning funksional hamkorligi. Mazkur yondashuv didaktik qarorlarni real sharoitga moslashtirish imkonini beradi. Masalan, sport zali yetarli bo'lmagan maktabda darsning bir qismi ochiq maydonda, bir qismi kichik guruhlarda koordinatsiya mashqlari orqali, yana bir qismi nazariy-refleksiv tahlil bilan tashkil qilinishi mumkin; sport tashkiloti esa ayrim mavzular bo'yicha mahorat darsi yoki texnik seminar berishi mumkin. Metodologik asosning muhim jihati shuki, integratsiya darsni murakkablashtirish uchun emas, balki uning pedagogik foydasini oshirish uchun xizmat qilishi kerak. Didaktik asoslarni belgilashda integratsiyaning ikki shakli farqlandi: vertikal va gorizontal integratsiya. Vertikal integratsiya maktab ta'limi, oliy pedagogik ta'lim va malaka oshirish tizimi o'rtasidagi izchillikni bildiradi. Bo'lajak o'qituvchi oliy ta'limda o'rgangan metodik prinsiplarini maktab amaliyotida sinaydi, maktabdagi muammo esa oliy ta'limdagi ilmiy izlanish mavzusiga aylanishi mumkin. Gorizontal integratsiya esa maktab, sport tashkiloti, mahalla, oila va tibbiy-profilaktik xizmatlarning bir vaqtning o'zida o'quvchi rivojlanishiga ta'sirini anglatadi. Jismoniy tarbiya darslarini tashkil etishda ushbu ikki shakl bir-birini to'ldirishi kerak. Faqat vertikal aloqada dars hayotiy muhitdan uzilishi, faqat gorizontal aloqada esa ilmiy-metodik izchillik yetishmasligi mumkin.

Natijalar

Tadqiqot natijasida maktab, oliy ta'lim va sport tashkilotlari integratsiyasida jismoniy tarbiya darslarini tashkil etishning yetti didaktik asosi ajratildi. Birinchi asos – maqsadlar uyg'unligi. Maktab o'quv dasturidagi mavzu, oliy ta'limdagi metodik tayyorgarlik va sport tashkilotining amaliy mashg'ulot tajribasi bir xil pedagogik natijaga xizmat qilishi zarur: o'quvchi harakatni o'rganadi, uning sog'liq uchun ahamiyatini tushunadi, xavfsiz bajaradi va uni kundalik hayotga tatbiq qila oladi. Ikkinchi asos – mazmunning ko'p qatlamliligi. Jismoniy tarbiya darsida texnik harakat, sog'lomlashtiruvchi bilim, ijtimoiy hamkorlik, axloqiy me'yor va refleksiv tahlil birgalikda berilishi kerak. Uchunchi asos – differensial yuklama. Integratsiyalashgan darsda barcha o'quvchiga bir xil talab qo'yish pedagogik jihatdan samarasiz; aksincha, tayyorgarlik darajasi, sog'liq holati, motivatsiya va psixologik xususiyatdan kelib chiqib variantli topshiriqlar beriladi. To'rtinchi asos – amaliyot va nazariyaning uzviyligi. Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilari va talabalarining maktab darslarida ishtiroki nazariy metodlarni real sinf sharoitida sinash imkonini beradi; bu jarayonda talaba darsni kuzatadi, kichik guruh bilan ishlaydi, o'quvchi reaksiyasini tahlil qiladi va o'qituvchi bilan birgalikda metodik xulosa chiqaradi. Beshinchi asos – sport tashkilotlari bilan yo'naltiruvchi hamkorlik. Sport maktablari va klublar jismoniy tarbiya darsini professional sportga aylantirmasligi kerak, ammo iqtidorli o'quvchilarga qo'shimcha rivojlanish yo'lini ko'rsatishi, murabbiylik tajribasi orqali o'qituvchining metodik vositalarini boyitishi va musobaqa madaniyatini shakllantirishi mumkin. Oltinchi asos – xavfsizlik va sog'lomlashtirish ustuvorligi. Har qanday integratsiyalashgan tadbirda jarohatlarning oldini olish, yuklamani me'yorlash, mashg'ulotdan oldin tayyorgarlik, mashg'ulotdan keyin tiklanish va gigiyenik talablar birinchi o'rinda turishi zarur. Yettinchi asos – refleksiv monitoring. Darsdan keyingi qisqa tahlil o'qituvchi, amaliyotchi talaba va o'quvchiga o'z faoliyatini anglash imkonini beradi: qaysi topshiriq

qiziqarli bo'ldi, qaysi mashq qiyin kechdi, qaysi guruhda hamkorlik kuchliroq bo'ldi, kelgusi darsda qanday o'zgartirish kiritish kerak. Ushbu didaktik asoslar qo'llanganda jismoniy tarbiya darsi turli tashkilotlar o'rtasida bo'linib ketmaydi, aksincha, yagona pedagogik mantiq asosida kuchayadi. Integratsiyalashgan darslarda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish birinchi darajali didaktik talabdir. Boshlang'ich sinflarda harakatli o'yin, emotsional rag'bat va qisqa topshiriqlar ustuvor bo'lsa, o'rta sinflarda koordinatsiya, jamoaviy sport elementlari va oddiy taktik qarorlar muhimlashadi. Yuqori sinflarda esa sog'lom turmush, mustaqil mashq rejasini tuzish, sportning kasbiy va ijtimoiy ahamiyatini anglash kabi vazifalar kuchayadi. Maktab, oliy ta'lim va sport tashkiloti integratsiyasi shu bosqichlarga mos qurilganda, dars mazmuni yoshga xos bo'ladi. Aks holda murabbiylik uslubi maktab darsiga ortiqcha qattiqlik olib kirishi yoki nazariy seminar o'quvchi ehtiyojidan uzoqlashishi mumkin. Oliy ta'lim muassasasi integratsiyada ilmiy-metodik markaz vazifasini bajaradi. Kafedra professor-o'qituvchilari maktab darslariga tayyor nazariy qolipni majburlab kiritmasdan, real amaliy muammolarni tahlil qilishi kerak. Masalan, bir maktabda inventar yetishmasligi, boshqasida sinf sonining ko'pligi, yana birida qizlarning sportga qiziqishi pastligi asosiy masala bo'lishi mumkin. Har bir holatda metodik yechim ham turlicha bo'ladi. Talabalar amaliyoti ushbu jarayonga ulanib ketsa, bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilari sinf bilan ishlashning murakkabligini erta anglaydi. Bu esa oliy ta'limdagi nazariy kurslarni ham hayotiyalashtiradi. Integratsiyalashgan dars modeli asosida mavzularni rejalashtirishda to'rt turdagi mashg'ulot formatini qo'llash maqsadga muvofiq ekani aniqlandi. Birinchi format – asosiy o'quv darsi bo'lib, unda barcha o'quvchilar qamrab olinadi va dasturiy mavzu o'zlashtiriladi. Ikkinchi format – klasterli mahorat mashg'uloti, bunda sport tashkiloti vakili yoki oliy ta'lim mutaxassisi muayyan texnik elementni chuqurroq tushuntiradi. Uchinchi format – sinfdan tashqari to'garak yoki fakultativ mashg'ulot bo'lib, u qiziqishi yuqori o'quvchilarni muntazam shug'ullanishga olib kiradi. To'rtinchi format – ommaviy sog'lomlashtirish tadbiri bo'lib, unda sport natijasidan ko'ra qamrov, ishtirok va ijobiy emotsiya ustuvor bo'ladi. Ushbu formatlar bir-biriga ulanmasa, ular parcha-parcha tadbir bo'lib qoladi; ulanadigan bo'lsa, darsning ta'siri kengayadi. Integratsiyalashgan darsning samaradorligi o'quvchi uchun yaratilgan harakat tajribasining xilma-xilligiga ham bog'liq. Faqat bir sport turiga urg'u berish ayrim o'quvchilarni qiziqitirsa, boshqalarini chetda qoldirishi mumkin. Shu sababli darslarda yengil atletika, gimnastika, sport o'yinlari, umumrivojlantiruvchi mashqlar, koordinatsion vazifalar, milliy harakatli o'yinlar va sog'lomlashtiruvchi mashqlar muvozanatli berilishi lozim. Sport tashkilotlari bilan hamkorlik bu xilma-xillikni boyitadi, ammo dasturiy izchillikni buzmasligi kerak. Oliy ta'lim metodistlari shu muvozanatni saqlashda maktab o'qituvchisiga ilmiy asoslangan tavsiya bera oladi. Didaktik integratsiyada milliy qadriyatlar va mahalliy sport an'alaridan foydalanish ham samarali. O'quvchilar o'z hududida mashhur bo'lgan sport turi, milliy o'yin yoki oilaviy harakat odati bilan dars mazmuni o'rtasida bog'liqlikni ko'rsa, fanga yaqinroq munosabat bildiradi. Bu, albatta, zamonaviy sport metodikasidan voz kechish degani emas; aksincha, milliy va zamonaviy elementlarni pedagogik mezon asosida uyg'unlashtirish darsning tarbiyaviy ta'sirini kuchaytiradi. Mahalla bilan hamkorlikda o'tkaziladigan ommaviy sport tadbirlari aynan shu jihatdan katta imkoniyatga ega.

Muhokama

Integratsiyalashgan klaster yondashuvini amaliyotga joriy etishda eng katta xavf uning tashkiliy ko‘rinish bilan cheklanib qolishidir. Masalan, sport tashkiloti vakilining maktabga kelib bir marta mahorat mashg‘uloti o‘tkazishi foydali bo‘lishi mumkin, ammo bu holat dars tizimiga ulanmasa, o‘quvchi rivojlanishiga barqaror ta’sir ko‘rsatmaydi. Xuddi shuningdek, oliy ta’lim muassasasi talabalarining amaliyoti darslarni kuzatish va daftar to‘ldirish bilan cheklanib qolsa, klaster imkoniyati to‘liq ishlatilmaydi. Haqiqiy integratsiya uchun har bir subyektning funksiyasi metodik jihatdan aniqlashtirilishi, rejalashtirish va tahlil jarayonida doimiy aloqadorlik ta’minlanishi lozim. Maktab o‘qituvchisi amaliy muammoni bildiradi, oliy ta’lim mutaxassisi uni ilmiy-metodik jihatdan tahlil qiladi, sport mutaxassisi harakat texnikasi yoki mashg‘ulot variantini tavsiya qiladi, oila va mahalla esa o‘quvchining darsdan tashqaridagi faolligini qo‘llab-quvvatlaydi. Shunday tizimda jismoniy tarbiya fani maktab jadvalidagi odatiy darsdan ko‘ra kengroq ijtimoiy-pedagogik mazmunga ega bo‘ladi. Biroq integratsiya individual farqlarni inkor etmasligi kerak. Sport tashkilotlari ishtiroki ba’zan kuchli o‘quvchilarga ortiqcha e’tibor qaratish xavfini tug‘diradi; pedagogik nuqtayi nazardan esa darsning birinchi vazifasi barcha o‘quvchilarni sog‘lom va xavfsiz harakatga jalb qilishdir. Iqtidorli o‘quvchilarni yo‘naltirish muhim, ammo bu jarayon qolgan o‘quvchilar motivatsiyasini pasaytirmasligi lozim. Shuningdek, integratsiyalashgan darslarda ota-onalar bilan hamkorlik nozik masala sanaladi: ayrim ota-onalar sport natijasini haddan ziyod talab qilishi, boshqalari esa jismoniy tarbiya fanini ikkinchi darajali deb baholashi mumkin. O‘qituvchi va klaster hamkorlari ota-onalarga jismoniy tarbiyaning sog‘liq, irodaviy sifat, ijtimoiylashuv va o‘qish faoliyati bilan bog‘liq ahamiyatini tushuntirishi zarur. Muhokama shuni ko‘rsatadiki, integratsiyaning didaktik samarasi reja, vazifa, metod va monitoringning izchilligiga bog‘liq. Bir-biridan uzilgan tadbirlar ta’sirchan ko‘rinishi mumkin, ammo tizimli natija bermaydi; klasterli yondashuv esa aynan tizimlilikni talab qiladi. Sport tashkilotlari bilan hamkorlikda pedagogik mezon ustuvor qolishi shart. Murabbiylar texnik mahorat, mashg‘ulot intizomi va musobaqa tajribasini olib kiradi, lekin maktab darsining vazifasi barcha o‘quvchini qamrab olish ekanini unutmaslik kerak. Shu bois sport tashkiloti ishtirokidagi mashg‘ulotlar saralash ruhida emas, qiziqtirish va to‘g‘ri yo‘naltirish ruhida tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Iqtidorli o‘quvchilar qo‘shimcha seksiyalarga tavsiya qilinadi, lekin boshqa o‘quvchilar ham o‘z imkoniyatiga mos muvaffaqiyatni his qilishi kerak. Bu muvozanat saqlanganda integratsiya raqobatni emas, rivojlanishni kuchaytiradi. Integratsiyalashgan tizimda baholash ham umumiy kelishuvga tayanishi lozim. Maktab o‘qituvchisi, oliy ta’lim metodisti va sport mutaxassisi baholashda nimalar muhimligini oldindan belgilab olsa, dars jarayonida qarama-qarshi talablar kamayadi. Masalan, texnik to‘g‘rilik, xavfsizlik, jamoaviy hamkorlik, shaxsiy o‘rinish va faol ishtirok birgalikda baholansa, o‘quvchi faqat natija ortidan quvmaydi. Bunday mezonlar sinfga sodda tilda tushuntirilishi kerak. O‘quvchi nimaga baho olayotganini bilsa, u dars jarayonida ongliroq qatnashadi. Shu jihatdan integratsiya faqat tashkilotlararo aloqa emas, balki baholash falsafasining ham yangilanishidir. Integratsiya jarayonida vaqt va mas’uliyat masalasi ham muhokamaga loyiq. Maktab o‘qituvchisi dars jadvali, sinf xavfsizligi va baholash uchun javobgar; sport tashkiloti vakili esa o‘zining murabbiylik tajribasini olib kiradi. Agar rollar oldindan kelishilmasa, darsda boshqaruv ikkilanadi yoki o‘quvchilar turli talablarga duch keladi. Shu bois

klasterli mashg'ulotlardan oldin qisqa metodik kelishuv zarur: kim kirish instruktajini beradi, kim texnik namoyish qiladi, kim xavfsizlikni nazorat qiladi, kim yakuniy tahlilni olib boradi. Bu mayda ko'ringan jihatlar dars sifatini belgilaydi. Didaktik integratsiya tartibsiz erkinlik emas, puxta rejalangan hamkorlikdir. Maktab va sport tashkilotlari o'rtasidagi integratsiyada tibbiy-profilaktik mas'uliyat ham inobatga olinishi kerak. O'quvchini sport seksiyasiga yo'naltirishda uning qiziqishi bilan birga sog'liq holati, yuklamaga tayyorligi va oilaviy imkoniyati ham hisobga olinadi. Maktab o'qituvchisi murabbiyga o'quvchining umumiy pedagogik xususiyatlari haqida ma'lumot berishi, murabbiy esa maktabga mashg'ulotdagi umumiy rivojlanish haqida qayta aloqa berishi mumkin. Bunday almashinuv shaxsiy ma'lumotlarni oshkor qilmasdan, pedagogik ehtiyoj darajasida tashkil qilinadi. Integratsiyalashgan modelda talabalarning pedagogik amaliyoti tasodifiy kuzatuvdan faol ishtirokka o'tadi. Bo'lajak o'qituvchi darsdan oldin reja bilan tanishadi, dars paytida kichik vazifa bajaradi, darsdan keyin o'qituvchi va metodist bilan tahlil qiladi. U o'quvchining harakat xatosini ko'rish, xavfsizlikka e'tibor berish, guruhni boshqarish va qisqa ko'rsatma berish kabi amaliy malakalarni real sharoitda sinaydi. Bu jarayon oliy ta'limdagi nazariy kurslarni mustahkamlaydi, maktabga esa qo'shimcha metodik yordam beradi. Didaktik integratsiya jarayonida darsning tarbiyaviy komponenti ham aniq ko'rinishi kerak. Sport o'yinlarida qoidaga rioya qilish, sherikni qo'llab-quvvatlash, raqibni hurmat qilish, hakam qarorini madaniyatli qabul qilish va g'alaba-mag'lubiyatga to'g'ri munosabat bildirish o'quvchining ijtimoiy yetukligiga xizmat qiladi. Maktab o'qituvchisi bu vaziyatlarni tarbiyaviy imkoniyat sifatida ko'ra olsa, darsning mazmuni ancha chuqurlashadi. Sport tashkiloti vakili esa musobaqa madaniyatini amaliy misollar orqali tushuntirishi mumkin. Oliy ta'lim mutaxassisi bunday vaziyatlarni pedagogik keys sifatida tahlil qilib, bo'lajak o'qituvchilarga konflikt boshqarish va kommunikativ ta'sir usullarini o'rgatadi. Shu tariqa integratsiya nafaqat harakat texnikasini, balki sport etikasini ham shakllantiradi. Bu esa jismoniy tarbiya fanining umumtarbiyaviy qiymatini oshiradi. Maktab, oliy ta'lim va sport tashkilotlari integratsiyasida rejalashtirish hujjatlari ham sodda va ishlaydigan bo'lishi kerak. Ko'p sahifali umumiy kelishuvlar amalda darsga ta'sir qilmasligi mumkin; aksincha, bir chorak uchun aniq integratsion xarita foydaliroq: qaysi mavzuda kim ishtirok etadi, qanday resurs kerak, qaysi o'quvchilar qo'shimcha qo'llab-quvvatlanadi, qaysi tadbir darsni davom ettiradi, yakunda qanday xulosa olinadi. Bunday xarita maktab o'qituvchisining ishini og'irlashtirmaydi, balki hamkorlikni tartibga soladi. Oliy ta'lim muassasasi ushbu xaritani metodik kuzatuv vositasiga aylantirishi, sport tashkiloti esa o'z imkoniyatlarini aniq va foydali shaklda taklif qilishi mumkin. Natijada integratsiya real darsdan boshlanib, real o'quvchi rivojlanishiga xizmat qiladi. Ushbu ilmiy yondashuvni amaliyotga tatbiq etishda pedagogik jarayonning uzluksizligi, dars va sinfdan tashqari faoliyat o'rtasidagi bog'liqlik, o'quvchi shaxsiga hurmat, xavfsizlik me'yorlariga qat'iy rioya qilish va metodik qarorlarning dalillarga tayanishi asosiy shart sifatida saqlanadi. Shuningdek, klaster subyektlari o'rtasidagi hamkorlik bir martalik tadbir emas, muammoni aniqlash, yechimni sinash, natijani tahlil qilish va takomillashtirishdan iborat doimiy sikl sifatida yuritilishi kerak. Ana shunda maqolada asoslangan nazariy qarashlar maktab amaliyotida real sifat o'zgarishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Shu bilan birga, integratsiya jarayonida har bir hamkorning mas'uliyati aniq belgilanganda, darsning maqsadi tarqoqlashmaydi. Maktab o'qituvchisi asosiy pedagogik boshqaruvni saqlaydi, oliy ta'lim muassasasi ilmiy-metodik yordam beradi, sport tashkiloti esa amaliy sport tajribasini o'quvchi yoshiga mos holda taqdim etadi. Bunday vazifalar muvozanati integratsiyalashgan darsning barqarorligini ta'minlaydi. Bunday yondashuvda o'quvchi dars, to'garak va sport tadbirini alohida-alohida epizodlar sifatida emas, o'z jismoniy rivojlanishining bog'langan bosqichlari sifatida idrok etadi. Aynan shu idrok darsdan tashqari faollikni kuchaytiradi, ota-onalar bilan hamkorlikni osonlashtiradi va maktabdagi jismoniy tarbiya ishlarini hududiy sport madaniyati bilan yaqinlashtiradi. Integratsiyalashgan klaster modelining yana bir natijasi o'quvchilarni sport kasblari va sog'lom hayot bilan bog'liq ijtimoiy rollar haqida xabardor qilishidir. Jismoniy tarbiya darsida murabbiy, hakam, sport shifokori, fizioterapevt, sport menejeri yoki instruktor kabi faoliyat turlari haqida qisqa ma'lumot berilishi mumkin. Bu ma'lumotlar kasbga yo'naltirishning oddiy, ammo samarali shaklidir. Oliy ta'lim muassasasi va sport tashkilotlari ishtirokida bunday suhbatlar hayotiy misollar bilan boyiydi. Natijada jismoniy tarbiya fani o'quvchining kelajak tasavvuriga ham ta'sir qiladi: u sportni faqat baho yoki musobaqa emas, jamiyatda zarur bo'lgan madaniyat va kasbiy soha sifatida ko'ra boshlaydi. Bu esa fanning ijtimoiy maqomini oshiradi. Natijada integratsiya barcha subyektlar uchun foydali almashinuvga aylanadi. Maktab dars sifati va qamrovni oshiradi, oliy ta'lim muassasasi ilmiy-metodik ishlarini real amaliyot bilan boyitadi, sport tashkilotlari iqtidorli o'quvchilarni erta aniqlash va sog'lom sport madaniyatini targ'ib qilish imkoniga ega bo'ladi, oila va mahalla esa bolalarning jismoniy faolligini qo'llab-quvvatlaydi. Bunday tizimda jismoniy tarbiya fani alohida dars emas, hududiy sog'lomlashtirish va tarbiya madaniyatining markaziy bo'g'inlaridan biriga aylanadi. Maktab, oliy ta'lim va sport tashkilotlari integratsiyasida jismoniy tarbiya darslarini tashkil etish pedagogik ta'lim klasterining amaliy samaradorligini namoyon qiluvchi muhim yo'nalishdir. Maqolada ajratilgan didaktik asoslar – maqsadlar uyg'unligi, mazmunning ko'p qatlamli, differensial yuklama, nazariya va amaliyot uzviyligi, sport tashkilotlari bilan yo'naltiruvchi hamkorlik, xavfsizlik ustuvorligi va refleksiv monitoring – dars sifatini oshirishga xizmat qiladi. Integratsiyalashgan yondashuv darsni sport natijalari bilan cheklab qo'ymaydi; u o'quvchilarni muntazam jismoniy faollikka jalb qiladi, sog'lom turmush madaniyatini shakllantiradi, iqtidorli o'quvchilar uchun sport yo'nalishini ochadi va past tayyorgarlikdagi o'quvchilarni qo'llab-quvvatlaydi. Amaliy xulosa shuki, klasterli hamkorlik samarali bo'lishi uchun rasmiy tadbirlar emas, balki dars rejasidan boshlanib, to'garak, musobaqa, amaliyot va monitoringga ulanadigan uzluksiz didaktik tizim zarur. Kelgusida bunday integratsiya hududiy sport infratuzilmasi, maktablarning real moddiy bazasi va o'qituvchilarning metodik ehtiyojlari bilan bog'langan holda chuqurroq o'rganilishi lozim. Shunday qilib, integratsiyalashgan klaster modeli maktab jismoniy tarbiya darslarini tashqi tadbirlar bilan bezash emas, ularning ichki didaktik imkoniyatini kengaytirish vositasidir. Dars, mahorat mashg'uloti, to'garak, musobaqa, amaliyot va oilaviy faollik yagona maqsadga xizmat qilsa, o'quvchi sportni majburiy topshiriq emas, o'z hayoti uchun foydali madaniyat sifatida qabul qiladi. Bu esa jismoniy tarbiya fanining eng muhim natijalaridan biridir.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-oktabrdagi PF-6099-son Farmoni. Sog‘lom turmush tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 27-martdagi 157-son qarori. Davlat ta’lim standartlari va davlat ta’lim talablarini ishlab chiqish hamda joriy etish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.
3. O‘zbekiston – 2030 strategiyasi. Har bir insonga o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun munosib sharoitlarni yaratish yo‘nalishi.
4. Metzler, M. W. (2011). *Instructional Models for Physical Education*. Scottsdale: Holcomb Hathaway.
5. Casey, A., & Kirk, D. (2020). *Models-based Practice in Physical Education*. London: Routledge.
6. Németh, Z., Shopulatov, F., Norboyev, A., Ahmedov, A., & Valente, S. (2024). Physical Education Teacher in Middle Schools: Requirements. *International Journal of Instruction*, 17(3), 371–382.
7. UNESCO. (2015). *Quality Physical Education: Guidelines for Policy-Makers*. Paris: UNESCO Publishing.
8. Kirk, D. (2010). *Physical Education Futures*. London: Routledge.
9. Sallis, J. F., & McKenzie, T. L. (1991). Physical education's role in public health. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 62(2), 124–137.